

FEKETE J. JÓZSEF

„Kivetett magából a múlt”

MARTON LÁSZLÓ TÁVOLODÓ: SENKIFÖLDJE

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2016
132 oldal, 1990 Ft

A szerzőt az újságolvasók és rádióhallgatók közül legtöbben zenei újságíróként ismerik, amit, mondjuk kellően megalapozott azzal, hogy életében a zene töltötte be a legtágasabb teret. Nem csupán hallgatta és gyűjtötte a lemezeket, hanem élményeiről, felfedezéseiről, megszerzett ismereteiről be is számolt a közönségnek, írói nyelvezettel, jellegzetes stílussal. Ugyanis esetében az irodalom is trónkövetelő, vagy legalábbis keresi a helyét a muzsika mellett. Azt talán kevesebben tudják Marton László Távolodóról, hogy egy sor kötetében közölte verseit, prózáit, zenei írásait, naplóját... a mostani, *Senkiföldje* című kötetében pedig szerethetőn házassította össze az írást a zenével. Meg a múltat a jelennel, ami, példájából is látjuk, embert próbáló munka. A végeredmény viszont gördülékeny, szellemes, humoros, oldottan ironikus, őszinte és kíméletlen szöveg, ami a legnagyobb tragédiát is tárgyilagosan kezeli. A kötet prózáit olvasva azon tűnődtem, hogy ha Távolodó nem is tülekedett az irodalmi közéletben, nem kapaszkodott föl egyik tábor szekerére sem, outsider maradt, munkái megérdemelnék a népszerűséget. Aki még szeret papírról olvasni, és kedveli az ízes mondatokat, bizonyára örömmel forgatná a *Senkiföldjét*.

Szórakoztatóan megírt, de nem habkönnyű olvasmány, szembenézés a múlttal, elszámolás a szerző hatvan életével, az egyre távolodó jelennel és az egyre közelítő múlttal. Nem fikciós író lévén Távolodó folyton magáról ír, szabályosan beirodalmazza magát prózájában. Témája lehet utca, tér, piac, elfelejtett írógép, megszerzett bakelitlemez, világzene vagy dzsessz, tárgya mindvégig az ezek iránti viszonya, tehát önmaga. Meg az öt övező múlt.

A kötet címadó szövege alpból személyes, a novella beszélője évtizedek után vidékről visszatér a fővárosba, ahol a Lenin körút helyén a Teréz körutat találja, és lassan kiderül, már semmi sem ugyanaz, mint korábban volt, sétája során csupán halmozódnak a hiányok, és szaporodnak a számára az adott jelenben kiüresedett, tartalom/emlék nélküli helyek

és terek, a jelen és a múlt közé beékelődött a semmi, mindannak hiánya, aminek nincsen nyoma az emlékezetében. Három idősíki ütközik a szövegben, a személyes, intim jelen, a megélt múlt, mint élmény és emlék, köztük az arctalan és jelentés után kiáltó hiátus, egyfajta félmúlt, amiről a szerzőnek nincs tapasztalata, de kényszerűen szembesülnie kell vele. A soron következő, tíz, hosszabb-rövidebb írás ennek az alaptapasztalatnak a különböző tematikájú körbejárása, és a belső konfliktusokat napvilágra hozó önszembesülés szöveggé képződő tematizálása.

A nagy buktató már a második novellában fölbukkan, a beszélő, aki – nem kell ismételnem – azonos a szerzővel, gyermekkorában nehezen viselte, hogy édesanyja folyton a saját emlékeivel traktálta, ezért elhatározta, ő nem lesz hajlandó foglalkozni a múlttal. Aztán meg rájött, hogy a fikció nem az ő felségvize, nem akar, vagy képtelen történeteket kitalálni, de előtte áll az irodalomba képlékenyen átgűrhető anyag, a múlt, amit a jelenbe a megírás ideje közvetít. Lehet, hogy ezen szövegek születését valamiféle időjátéknak is nevezhetnénk, ám szerintem inkább a spontán emlékezésmechanizmus és a tudatos szövegalkotási szándék szerencsés találkozásáról lehetne inkább beszélni. Ami nem egyéb, mint megduplázott menekülési technika: el a múltból, el a jelenből a köztük lévő senkiföldjére, ahol Távolodó emlékekből és tapasztalatokból fölépítette saját, a zene által éltetett szellemi és irodalmi világát, amit fenyegetően beárnyékol az öregedés tapasztalata és az elmúlás könyörtelensége. A múlt kibeszélésének szándékát döbbenetes revelációként éli meg a szerző: „Kivetett magából a múlt.” (30. o.) – írja a *Képalírás* című novellájában.

Valkay Zoltán építész gondolatával élve erre a kötetre vonatkozathatóan is elmondható, hogy a múlt és jövő között a jelen maga a rés. A rés pedig egyszerre elválaszt és összeköt, a résből mindkét irányba kilátás nyílik, vagyis a rés, esetünkben a senkiföldje nem problematikus képződmény, hanem funkcionális szerepet nyert objektum, esetünkben inkább képlékeny terep, ahol az időperiódusok zavartalanul egymásra kopírozódhatnak, vagy éppenséggel elszakadhatnak egymástól, ennél fogva a rés-effektust (a senkiföldjét, a határhelyzetet) poétikai megfontolásként kell értelmeznünk. Ez a poétika a múlt és a jövő közti mezsgyére helyezi az elbeszélő lehetőségeit, azzal, hogy a jövő a jelennel egyetemben egyre inkább távolodni látszik előtte, visszafelé kell eveznie az időben a narratíva kialakításának érdekében, és ezt a hátralapátolást esetünkben a kötetbe illesztett családi meg személyes fotográfiák is szemléltetik.

Amiről a szerző-elbeszélő a kötet címadó szövegében beszámolt, vagyis a jelenben történt talajvesztése az emlékezéseiben is megismétlődik, szerzőként nem kell sem a jelennek, sem a múltnak, a jövőt meg elképzelni is képtelen, így alkotói pozíciója véglegesen megrekedt a senkiföldjének nevezett „rés”-ben, az idő viszont sajnós ezen a pozíción belül is múlik.

Ennek a tudatos rés-állapotnak a megfogalmazásához viszont meg kellett találni az elbeszélői nyelvet, mert különben semmit sem érne az önéletrajzot részleteiben beirodalmazó, autobiográfiai, a szerzőt irodalmilag visszateremtő, autopoetikus koncepció.

„Mit mondjak, tudtunk élni.” (119. o.) – jegyzi a szerző, egyfelől nosztalgiával, másfelől a nosztalgiával szembeni iróniával – a jelen tükrében a múlt vagy semmis, vagy hátravetített ábránd, emlékröm.

Például egy kedves elbeszélői lelemény: „A toronyházak tornyosultak, a virágok virágoztak, az autósok autóztak, a gyalogosok gyalogoltak – mintha egy oktatófilmbe cseperedtem volna hirtelen. A narrátor épp ott tartott, hogy minden rémhír ellenére kiismerhető a világ.”

(80. o.) Bizony a narrátor is tévedhet. Az autochton stílust teremtő nyelvhasználat a finom humor, a képzettársítások gazdag, iróniával és öniróniával átszőtt mezejére vezet, ahol gyönyöket szór az olvasó elé: „A zöld sálas felé fordultam, annak legalább formás bokája volt. Bokáról aztán Nemecek ugrott be, egy pillanatra elkalandoztam.” (7. o.), és miként ebből az idézetből is látjuk, az irodalmi áthallásokban se lesz hiány a könyvben, a zenei áthallások is kéznél vannak. A legközvetlenebb: „Egy öregasszony térdelt a földalatti megállójában. Több réteg fekete ruha volt rajta. Előre görnyedt, és lehajtotta a fejét, piszkos kendője a földre ért. Csak csontot és bőrt takart.

Egy átlátszó műanyag poharat tartott a kezében. Alig volt benne valami.

Még nem járhatott erre Jézus Krisztus szupersztár.” (10–11. o.)

Ugykor szinte viccszerű, vagy szóviccel kacérkodik a narrátor megszólalása: „Egy vékony rendőrtiszt volt a férje. Elég sovány sztori.” (47. o.) Amennyiben valaki Rejtő Jenő fanyar és fölszabadító humorát vélné fölfedezni Távolodó oldott szövegbeszédében, külön csemegére is bukkanhat, Rejtő művei a szerző apjának olvasmányai közt is fölbukkannak, na, nem, mint ha a narrátor emlékeiben nem, ő is lelkes olvasója volt a zseniális író szövegeinek: „Egyedül *A pokol zsoldosai* maradt ki, pedig a fater kedvencei közé tartozott az is. Elvégre pokolszakértő volt. Kitanulta a buchenwaldi táborban.” (55. o.) Innentől fogva már világos, hogy nem csupán a narrátor önbeirodalmazásáról és a kedélyes elbeszélésről van szó a könyvben.

Végül a zenéről, hiszen az elválaszthatatlan a szerző-elbeszélőtől és a kötetétől egyaránt. Az biztos, hogy nem ugyanazt a muzsikát hallgattuk, én például nem is hallottam Lo'Jo vagy Andreas Schaerer felől, Távolodó lelkesen beszél róluk, miként kedves bakelitjeiről: „A soul és funky szekcióval kezdtem. Aztán átnyálaztam a perui pszichedelikusakat, majd kiköttem a nyolcvanas évek alternatív hullámánál, abban gyakran felmerül valami horgomra való. Például az első Blurtre vagy a Birthday Party melbourne-i koncertjére szívesen beneveznék – lapoztam át a B betűs köteget, de a C-re is volt néhány ötletem. És tessék.... Hoppá! – emeltem ki a Crime – The City Solution *Shine* című lemezét. Cédén persze megvan, de az nem számít. Lehet, hogy már soha nem fogom meghallgatni, de az sem számít. Ami a lényeg: a mitológiámhoz tartozott. Nem volt veszteni valóm. Arról nem beszélve, hogy egyszer majd össze kell gyűjtenem az angyalokról szóló lemezeket – győzködtem magam.” (114. o.) A szövegben elhintett „vízi” utalások (hullámánál, felmerül, horgomra) a szerző stilizálási hajlamára utal, ami az eddig elmondottakkal egyetemben bizonyítja, hogy a novellaírás egyedi útját járja, ami kiemeli a magyar novellaírás (legyen stílszerű!) sodrából, miként az elbeszélő a popzene szemetéből az értékes korongokat. Erről jut eszembe Para-Kovács Imrének az Amerikai Népszavában megjelent gondolata: „Amikor tehát valaki igényes, jó, művészi, esetleg időtálló popzenéről beszél, akkor a lószart tupírozza, a popzenének az a feladata, hogy eltartsa a kereskedőt, illetve pótolja a művészetet. Ennyi.”